

VALTAKUNNALLISTEN ALUEIDENKÄYTTÖTAVOITTEIDEN TARKISTAMINEN

Viite lausuntopyyntö 1.2.2007, YM1/521/2007

Yleistä

Suomen Arkkitehtiliitto ry. SAFAn mielestä maankäyttö- ja rakennuslakiin uutena alueellisen suunnittelun elementtinä lisätyt valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet (VAT) ovat osoittautuneet periaatteessa käyttökelpoiseksi tavaksi siirtää valtakunnallisen tason päätöksiä ja tavoitteita maakunta- ja kuntatason kaavoitukseen. Eri tavoitteiden osalta onnistumisen aste näyttäisi kuitenkin olevan varsin erilainen. Muutamien vuosien voimassa olon jälkeen nyt tapahtuva tarkistus on jo tästäkin syystä tarpeen.

Luonto- ja kulttuuriympäristöä koskevalla suojelulla sekä ympäristönsuojelulla on tukenaan erityislainsäädäntöä ja konkreettisia, eri viranomaisten laatimia suojeluinventointeja ja -ohjelmia, joissa sekä suojelukohteet ja suojeluperiaatteet on usein hyvinkin täsmällisesti määritelty. Tällaiset selkeästi paikallistettavat kohteet ovat helposti siirrettävissä maakuntakaavoihin ja edelleen kuntien yleiskaavojen kautta asemakaavoitukseen. VAT:eissa esitetyt alue- ja yhdyskuntarakennetta ja yhdyskuntien elinympäristön laatua koskevat tavoitteet jättävät runsaasti tulkinnan varaa eikä näillä tavoitteilla ole tukenaan muuta lainsäädäntöä tai edes täsmennettyjä valtakunnallisen tason strategioita tai ohjelmia.

Yhdyskuntarakenteen hajautumista ei ole onnistuttu pysäyttämään, mikä vaikuttaa luonnollisesti myös toimivaa aluerakennetta koskevien tavoitteiden toteutumiseen. VAT:eita tarkistettaessa olisikin Arkkitehtiliiton mielestä paneuduttava alue- ja yhdyskuntarakenteen toimivuutta ja eheyttämistä koskevien tavoitteiden syvällisempään tarkasteluun ja selvitettävä mitä esteitä niiden toteuttamisen tiellä on sekä miten näitä tavoitteita voitaisiin konkreettisesti VAT:iden avulla edistää. Tämä on sitäkin tärkeämpää, kun ilman yhdyskuntarakenteen eheyttämistä ja sen mahdollistamaa liikennetarpeen ja energiankäytön järjeistämistä ei kansallisten ilmastonmuutosta hillitsevien velvoitteittemme toteuttaminen tule onnistumaan.

Kuten valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden vaikutusarvioinnissa todetaan, tavoitteiden yksipuolisesta toteutumisesta voi aiheutua ongelmia. Niitä tarkistettaessa tulisi tutkia, missä määrin niillä on voitu vaikuttaa erityyppisten tavoitteiden toteutumiseen. Jos tärkeiksi koetut tavoitteet eivät toteudu, on syytä selvittää mitä esteitä toteutumisen tiellä on ollut ja miten toteutumista voitaisiin jatkossa edistää. VAT:ien konkretisoimiseksi ja havainnollistamiseksi ehdotamme myös harkittavaksi EU:n tasolla yleisesti käytössä olevia best practises –menettelyjä. Tavoitteena olisi kerätä onnistuneita ratkaisuja esimerkkejä toteutuneista tavoitteista.

Valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden sisältöä koskevia kommentteja

Nykyiset valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet on jaettu kuuteen alakohtaan: 1) toimiva aluerakenne, 2) eheytyvä yhdyskuntarakenne ja elinympäristön laatu, 3) kulttuuri- ja luonnonperintö, virkistyskäyttö ja luonnonvarat, 4) toimivat yhteysverkostot ja energiahuolto, 5) Helsingin seudun erityiskysymykset sekä 6) luonto- ja kulttuuriympäristöinä erityiset aluekokonaisuudet. Ympäristöministeriö esittää tarkistuksia tehtäväksi vain tietyille osa-alueille, joita ovat mm. ilmastonmuutoksen hillintä ja muutokseen varautuminen, Helsingin seudun erityiskysymykset, runkoverkkoihin ja muihin valtakunnallisesti merkittäviin liikenneverkkoihin liittyvät alueidenkäyttölliset tarpeet, valtakunnallisesti merkittävät kulttuuriympäristöt sekä meluntorjuntaa koskevat tavoitteet.

Suomen Arkkitehtiliitto ehdottaa, että valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden tasapainottamiseksi aiempiin kuuteen pääkohtaan lisättäisiin seitsemäs kohta, joka käsittelee elinkeinotoiminnan ja taloudellisen kehityksen valtakunnallisia alueidenkäytön tavoitteita. Tämä on tarpeen, jotta valtakunnan toiminnallista kehitystä voitaisiin pohtia integroidummin ja laajemmin kuin vain liikenneverkko-jen ja energianhuollon näkökulmasta.

Myös urbaania ympäristöä koskeviin erityiskysymyksiin olisi syytä paneutua aiempaa perusteellisemmin, koska myös Suomessa väestö keskittyy tulevaisuudessa entistä enemmän kaupunkeihin. Kaupunkien suunnittelua koskevien laadullisten tavoitteiden asettaminen on tärkeää siksikin, että EU:n taholla kaupunkipolitiikka ja -suunnittelu katsotaan kunkin maan kansallisiksi asioiksi, joihin EU:n taholta ei haluta juurikaan puuttua.

Valtakunnallisia alueidenkäyttötavoitteita on tarkoitus täydentää jälleen useilla eri viranomaisten laatimilla kansallisilla ohjeistoilla ja normeilla, kuten esim. kulttuuriympäristön suojelua ja meluntorjuntaa koskevilla ohjeilla. Suomen Arkkitehtiliitto, jonka jäsenkuntaan kuuluu runsaasti käytännön yhdyskuntasuunnittelutyötä tekevää jäsenistöä, toivoo että VAT:ita tarkistettaessa selvitetäisiin erityissectoreita koskevien vaatimusten vaikutuksia yhdyskuntarakenteeseen, erityisesti yhdyskuntien monipuolisuuden, toimivuuden ja yhdyskuntarakenteen eheyttämisen näkökulmista katsottuna. Monipuolisen ja laadukkaan elinympäristön suunnittelu on ristiriitaisten vaatimusten vuoksi usein hyvinkin vaikeaa. Normien samanaikainen täyttäminen saattaa jopa olla mahdollista vain toimintojen vaatimaa maa-alaa ja toimintojen välisiä suojaetäisyyksien lisäämällä, mikä vuorostaan hajauttaa yhdyskuntarakennetta sekä nostaa yhdyskuntien rakentamis- ja ylläpitokustannuksia.

Toimiva aluerakenne

Onko kuntien välinen yhteistyö ja erilaiset yhteenliittymät lisääntyneet toivotulla nopeudella? Nopeasti kehittyvillä alueilla on puutetta asuntotuotantoon ja myös muihin yhdyskuntien toimintoihin tarvittavasta maasta. Myöskään valtion keskeisillä alueilla omistamia maita ei ole toivotulla tavalla saatu käyttöön. Yhdyskuntien hajautuminen vaikeuttaa tehokkaan aluerakenteen aikaansaamista.

Kohtuuhintaisen asuntotonttimaan riittävyys Helsingin seudulla ja muissa kasvukeskuksissa on akuutti ongelma, johon myös VAT:eilla tulisi mahdollisuuksien mukaan vaikuttaa.

Eheytyvä yhdyskuntarakenne ja elinympäristön laatu

EU:n Komission ”Kohti kaupunkiympäristön teemakohtaista strategiaa” -raportin tausta-aineistoon kuuluu myös kestävästä kaupunkisuunnittelusta koskeva selvitys. Selvitysraportissa (Urban Design for Sustainability, 2004) käsitellään mm. seuraavia rakennetun ympäristön laatua edistäviä yleisiä tavoitteita:

- Entisestä käytöstään poistuneiden, kertaalleen rakennettujen alueiden ja rakennusten uudelleen käyttö tulee aina priorisoida uusien, ennestään raken-tamattomien maa-alueiden käyttöön ottamiseen nähden.
- Uudisrakentamiseen käytettävien maa-alueiden säästäväinen ja sopivan tehokas käyttö; käyttötehokkuus tulee sovittaa kunkin paikan erityispiirteisiin.
- Uudisrakentamisalueiden oikea sijoittaminen. Sijoittamisessa tulee huomioida mahdollisuudet julkisen liikenteen järjestämiseen, palveluiden saavutettavuus sekä alueen kulttuuri- ja

luonnonympäristö.

- Erilaiset rakennus- ja asuntotyypit, erilaisten omistusmuotojen sekoittaminen, kohtuuhintaisen asuntotuotannon turvaaminen riittävällä osuudella.
- Rakennettujen alueiden ja viheralueiden sopiva suhde ja molempien tasapainoinen kehittäminen. Ekologisesti toimivien kokonaisuuksien turvaamisen lisäksi tulee huomioida myös kasvullisten maa-alueiden säilyminen ja hyödyntäminen esim. maanviljelyyn.
- Katujen ja muiden julkisten ulkotilojen kehittäminen asukkaiden käyttötiloina sekä jalankulun ja kevyen liikenteen tarpeiden parempi huomioonottaminen.
- Rakennetun ympäristön vaihtelevuus ja toiminnallinen monipuolisuus, asumisen, työpaikkojen ja palveluiden sekoittuminen ja myös pienimuotoisen yritys- ja palvelutoiminnan edellytysten takaaminen.
- Julkisten palveluiden, myös virkistyspalveluiden, hyvä saavutettavuus
- Kulttuurihistoriallisen rakennusperinnön säilyttäminen, kunnostaminen ja käyttömahdollisuuksien turvaaminen

Kaupunkiympäristön teemakohtaisia strategioita varten laaditut selvitykset lienevät käyttökelpoisia monelta osin myös Suomen oloissa (VAT:eissa mainitun ESDP:n ohella)

Energiankäyttö

Uusiutuvien energiamuotojen käyttöön ottaminen ei ole edistynyt toivotulla tavalla. VAT:eisiin tulee mahdollisuuksien mukaan sisällyttää kannustimia kestävien energiamuotojen käyttöä lisäämään. Uusiutuvien energiamuotojen, kuten aurinko- ja tuulivoiman sekä maalämmön käyttöönotto tulisi huomioida maankäytön suunnittelussa.

Liikenne

Kattavaa rataverkkoa tulee ylläpitää ja tarpeen mukaan täydentää. Tavarankuljetusta vesitse ja rautateitse tulisi edistää. Perinteisten katujen rooli kaupunkien monipuolisina ulkotiloina tulisi palauttaa ja edistää rakennusten pohjakerrosten rakentamista liike- ja palvelutoiminnan käyttöön. Moottoritiet pitää lopettaa kaupunkien laidoille ja johtaa liikenne keskustoihin katuverkkoa pitkin. Moottoritiet vaikeuttavat monipuolisen ja toimivan kaupunkirakenteen kehittämistä. Suurten katujen ja bulevardien varret sen sijaan sopivat hyvin liiketoiminnan käyttöön. Maa-alasta ei pidä käyttää liian suurta osuutta moottoriajoneuvoliikenteen tarpeisiin.

Ilmastonmuutos

Yhdyskuntarakenteen eheyttäminen, liikennetarpeen ja uusiutumattomien energiamuotojen käytön rajoittaminen ovat ilmastonmuutoksen hillitsemisessä avainasemassa. Ilmastonmuutokseen sopeutumista on selvitetty toistaiseksi varsin vähän. Suomessa on kuitenkin runsaasti alavaa rannikkoaluetta, jossa tulvansuojelu on nousemassa tärkeään asemaan. Joillakin alueilla on jo käynnistynyt tulvaherkkien alueiden inventointi, mutta toimenpidesuosituksiin saakka ei liene juuri missään vielä ehditty.

Lopuksi:

Kaupunkikulttuurin ja kyläkokonaisuuksien kulttuurinen merkitys

Korkeatasoinen rakennettu ympäristö on tunnustettu ja keskeinen osa kulttuuria ja hyvinvointiyhteiskuntaa. Hyvin suunniteltujen kaupunkien ja pienempien kylien rakennetun ympäristön laadulla on erittäin suuri merkitys asukkaiden hyvinvoinnille ja paikkakuntien

menestymiselle. Valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden avulla tulisi voida edistää tällaisten laadukkaiden kokonaisuuksien syntymistä ja ylläpitoa.

Tarkistuksen yhteydessä tulisi myös tuoda esiin VAT:iden kanssa samaan suuntaan vaikuttavia prosesseja, kuten arkkitehtuuripoliittinen ohjelmatyö valtakunnallisine, alueellisine ja paikallisine osioineen sekä muut vastaavantapaiset prosessit ja niiden hyödyntäminen tavoitteiden toteuttamisessa.

Helsingissä, 5.3.2007

Suomen Arkkitehtiliitto – Finlands Arkitektförbund ry. SAFA

Yhdyskuntasuunnittelun toimikunta psta,
Tuomo Sirkiä, pääsihteeri